

заяву про припинення подальшого кримінального переслідування винного потерпілий зробив не добровільно, а вимушено – в результаті погроз, або іншого неправомірного впливу з боку винного чи його оточення [6, с. 139].

Отже, підґрунтям звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим є принцип гуманізму, який виражений у Конституції України, а саме у ст. 3, де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

### Список використаних джерел:

1. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Постанова Пленум Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» від 11 грудня 2015 р. № 13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Електронне наукове фахове видання «Науковий часопис Національної академії прокуратури України» № 2, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/10-2016/02/chumak.pdf>
4. Яценко С. Конституційний принцип презумпції невинуватості та інститут кримінальної відповідальності в праві України і деяких інших європейських держав: порівняльний аспект / С. Яценко // Юридичний вісник України. – 2004. – № 43. – 23-29 жовтня.
5. Коржанський М. Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини: моногр. / М. Й. Коржанський. – К. : Атіка, 2004. – 340 с.
6. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: моногр. / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.

**Репікова З.А.**

*студент,*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

## ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Протягом останніх років в Україні спостерігається різкий сплеск правопорушень у різноманітних сферах життя. У зв'язку з цим виникає потреба подальшого дослідження правової природи, поняття (ознак) юридичної (зокрема, кримінальної) відповідальності та її значення у правовій системі.

Визначаючи кримінальну відповідальність, слід виходити з того, що вона є одним із видів юридичної відповідальності. І хоча остання в правознавстві визначається неоднаково, але у вузькому спеціально-правовому значенні юридична відповідальність трактується як відповідальність ретроспективна, тобто як відповідна реакція держави за вчинене в минулому правопорушення. З цієї точки зору юридичну відповідальність можна визначити як вид і міру

примусового зазнавання особою, що вчинила правопорушення, певних обмежень державно-правового характеру, які передбачені законом.

Сучасною теорією кримінального права запропоновано декілька концепцій визначення поняття кримінальної відповідальності, які, як справедливо зазначає І. І. Чугуников, «... являють собою спроби визначення цього поняття або з точки зору форми (коли відповідальність ототожнюється з покаранням, державним засудженням винного, фактичним зазнаванням несприятливих наслідків, санкцією статті Особливої частини та ін.), або з точки зору змісту (коли відповідальність трактується як елемент або зміст кримінальних правовідносин в цілому)» [6, с. 8].

Низка вчених зробили значний внесок у розробку проблеми сутності, поняття, моменту виникнення та припинення кримінальної відповідальності, форм її реалізації та підстав виникнення. Водночас єдності наукових позицій щодо наведених проблем й на сьогодні у доктрині кримінального права немає. Проведені дослідження можна об'єднати у низку концепцій кримінальної відповідальності.

Перша концепція – концепція «відповідальність – обов'язок» розглядає кримінальну відповідальність як обов'язок винної особи дати у встановленому порядку звіт про вчинений злочин: піддатися визначеним правообмеженням, що впливають зі встановленого порядку рішення питання про відповідальність, бути засудженим від імені держави і понести належне покарання. Такий обов'язок заснований на положеннях кримінального закону та забезпечується примусовою силою держави.

Друга концепція – концепція «відповідальність – засудження», відповідно до якої кримінальною відповідальністю є державне засудження особи, що вчинила злочин, в обвинувальному вирокі суду, із реальним застосуванням чи без такого заходів кримінально-правового примусу. Сутність кримінальної відповідальності в межах цієї концепції полягає в тому, що її обов'язковим, а іноді й єдиним елементом, є державне засудження винного в обвинувальному вирокі суду. Такої розуміння сутності кримінальної відповідальності у своїх роботах дотримуються К. Ф. Тихонов, І. С. Ной тощо.

Третя концепція – концепція «відповідальність – застосування санкції» полягає у розумінні кримінальної відповідальності як реального застосування кримінально-правової норми, зокрема її санкції. В межах цієї концепції на термінологічному рівні інколи фактично відбувається ототожнення кримінальної відповідальності з покаранням. Хоча слід зазначити, що ознаки кримінальної відповідальності, що виділяються науковцями, є більш загальними, ніж ознаки, які притаманні покарання.

Четверта концепція – це концепція «відповідальність – правовідносини». Сутність цієї концепції полягає в тому, що кримінальна відповідальність визначається через категорію «кримінальні правовідносини». У межах цієї концепції можна виокремити декілька напрямів (підходів): а) кримінальна відповідальність розглядається як сукупність кримінальних, кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих правовідносин, що виникають між особою, яка вчинила злочин, та державою в особі правоохоронних органів;

б) кримінальна відповідальність ототожнюється лише з кримінальними правовідносинами чи з їх певним видом.

Особливе місце серед концепцій кримінальної відповідальності займає п'ята концепція, яка в теорії кримінального права дістала назву так званої концепції «позитивної кримінальної відповідальності». Її суть зводиться до такого: крім відповідальності за минулу поведінку, що є ретроспективною (негативною) відповідальністю, в механізмі кримінально-правового регулювання є ще і позитивна відповідальність, що розуміється як усвідомлення особою необхідності дотримання кримінально-правової заборони, формування відповідального ставлення особи до виконання обов'язків щодо невчинення злочину. Диференціація кримінальної відповідальності на дві форми (види) – позитивну та ретроспективну, згідно з цією концепцією, обумовлюється двома різними підставами її виникнення: а) вчинення злочину тягне ретроспективну кримінальну відповідальність, б) правомірна поведінка, яка стимулюється законом, створює позитивну відповідальність суб'єкта. Кожна з зазначених вище концепцій визначення кримінальної відповідальності в теорії кримінального права вже піддавалася критиці з боку представників протилежних позицій. Водночас загальною теорією права виокремлені такі обов'язкові ознаки юридичної відповідальності, а отже, і кримінальної відповідальності, яка є її різновидом:

- 1) юридична відповідальність передбачає державний примус;
- 2) обсяг державного примусу має чітко визначатися (нормативність);
- 3) юридична відповідальність обумовлюється правопорушенням, настає після нього та звернута на правопорушника;
- 4) відповідальність має для правопорушника негативні наслідки у вигляді правообмежень;
- 5) характер та обсяг правообмежень встановлені санкцією юридичної норми;
- б) відповідальність здійснюється у процесуальній формі, тобто застосування правообмежень здійснюється під час правозастосовчої діяльності відповідних державних органів.

Я. М. Брайнін розглядає кримінальну відповідальність як обґрунтований нормами кримінального закону обов'язок особи, яка вчинила злочин, піддатися дії кримінального Закону, який передбачає заборону цього злочину [1, с. 25]. Тому юридична (кримінальна) відповідальність є юридичним обов'язком особи, яка порушила певні правові норми. Цей обов'язок тягне важливі юридичні наслідки – засудження, покарання, судимість.

Слід також зазначити, що головна сутність юридичної (кримінальної) відповідальності полягає у тому, що вона є особистою, персоніфікованою, належною лише певній особі, що вона не державний примус, не санкція правової норми [2, с. 93]. Юридична відповідальність ґрунтується лише на психофізичних і суспільних властивостях особи, здатної бути відповідальною. Звідси виходить, що юридична (кримінальна) відповідальність не опосередковується державним примусом, а є суттєво властивим обов'язком особи, обов'язком, що покладений на неї правом, законом.

Спроби спростувати ці положення, на наш погляд, не можна визнати переконливими. Наприклад, Т. С. Самощенко і М. Х. Фарукшин вважають, що якщо визнати юридичну відповідальність обов'язком особи, то доведеться визнати, що вона існує і тоді, коли правопорушника не встановлено [3, с. 62-63]. Протилежну позицію висловлює В. М. Мельничок, який зазначає, що кримінальна відповідальність встановлена законом, а тому існує навіть тоді, коли санкція певної кримінально-правової норми ще не застосовувалась [4, с. 94].

Ще у 1950 р. М. Шнейдер надав визначення поняття кримінальної відповідальності як передбаченого кримінальним законом обов'язку особи усвідомити перед судом свої суспільне небезпечні дії і понести відповідне засудження і покарання [5, с. 37]. Після цього подальші дослідження цієї важливої теми, на думку В. М. Мельничка, не стільки розкривали її сутність і зміст, скільки затіняли [2, с. 94].

Враховуючи викладене, кримінальну відповідальність можна визначити як форму реалізації охоронних кримінально-правових відносин, пов'язаних із вчиненням злочину, яка завжди полягає у державному осуді злочинця, що здійснюється судом в обвинувальному вироку, і, як правило, втілюється в застосуванні до нього конкретних заходів кримінально-правового впливу.

#### **Список використаних джерел:**

1. Воробей П. А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення у вину: Монографія / П. А. Воробей. – К.: Вид-во НАВС України, 1997. – 184 с.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.
4. Ліпкан В. Актуальні проблеми розроблення кримінально-правової норми про відповідальність за тероризм / В. Ліпкан // Право України. – 2000. – № 3. – С. 77-81.
5. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів. Постанова Пленуму Верховного Суду № 5 від 26 березня 1999 р. // Вісник ВСУ. – 1999. – № 3. – С. 11-16.
6. Чугуников І. І. Правовідносини та форми їх реалізації у кримінальному праві України. – Рукопис.

**Склярова Г.Ю.**

*студентка,*

*Національний юридичний університет  
імені Ярослава Мудрого*

#### **ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗВИТОК ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ**

Ст. 3 Конституції України визначає людину, її життя та здоров'я, честь і гідність найвищою соціальною цінністю. Таким чином, головним обов'язком держави є забезпечення прав і свобод людини, у тому числі неповнолітніх.